

بررسی تاثیر عملکرد سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی و جلب مشارکت همگانی در پیشگیری از جرم

احمد شه‌باز^۱، سید محمود موسوی^۲، رضا بیقی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۵

چکیده

امنیت مبنای نظم و استقلال و حاکمیت همه‌ی کشورها است و از جمله بنیادی‌ترین اموری است که حکومت‌ها مکلف به برقراری آن در سطح جامعه هستند. بدون وجود امنیت در جامعه سخن گفتن از استقلال و آزادی و حقوق شهروندی بی معنا می‌باشد. مهم‌ترین روش استقرار امنیت در جامعه کاهش جرائم و زمینه‌های بروز آن می‌باشد. در جوامع اولیه یکی از راه‌های مقابله با جرم واکنش شدید و مجازات‌های سنگین برای مجرمین بوده است. نخستین نسل از این تدابیر و روش‌ها توسل بر اعمال سرکوب‌گرانه و اعمال پیشگیری غیر کیفری به منظور کاهش نرخ جرم و برقراری نظم و امنیت نسبی مورد دقت نظر جوامع قرار گرفته است. در واقع توجه ویژه به حقوق بشر در دوران کنونی کاربرد نسل نوینی از تدابیر پیشگیرنده غیر کیفری و پیش‌گیرنده کیفری را امکان‌پذیر نموده است. از آن جایی که وجود جرم در جامعه تمامی نهادهای اجتماعی و فردی را درگیر خود می‌کند، پیشگیری از آن هم باید به صورت اجتماعی و با مشارکت و همکاری تمامی نهادها صورت پذیرد. مساله‌ای که امروزه جامعه‌ی فعلی به آن مبتلا می‌باشد عدم مداخله‌ی نهادها و سازمان‌های اجتماعی در فرایند پیشگیری از جرم می‌باشد و به واقع نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در این فرایند پیشگام و سایر نهادها کارهای اولیه در پیشگیری از جرم توسط این نهاد را به خوبی احصاء و می‌تواند در اختیار سایر سازمان‌ها قرار بگیرد. تحقیقات و تجربه نشان داده است که راه‌کارهای فرهنگی و اجتماعی در پیشگیری از جرم بسیار موثرتر از راه‌های عملیاتی و سرکوب‌گرانه می‌باشد. در این مقاله سعی شده با توجه به تجربیات گوناگون به بررسی سهم سازمان‌های دیگر و تاثیر عملکرد آن‌ها بر فرایند پیشگیری از جرم پرداخته شود.

واژگان کلیدی: پیشگیری از جرم، نهادهای اجتماعی، مشارکت عمومی، امنیت.

^۱ (نویسنده مسئول) کارشناس ارشد ریاضی کاربردی گرایش تحقیق در عملیات، پژوهشگر دفتر تحقیقات کاربردی فاستان سمنان.

^۲ کارشناس ارشد امنیت.

^۳ کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل، رییس پلیس پیشگیری فرماندهی انتظامی استان سمنان.

مقدمه

نحوه‌ی پیوند میان روابط اجتماعی با عمل مجرمانه از زمان کلاسیک‌های جامعه‌شناسی مورد بحث و بررسی بوده است و عالمان اجتماعی پیوند بین کنترل اجتماعی و میزان جرم را بررسی و بر مبنای تغییر در تراکم روابط اجتماعی رسمی و غیر رسمی کنش‌گران اجتماعی، به تبیین جرم پرداخته‌اند. با این حال امروزه نقش روابط اجتماعی بر جرایم به صورت گسترده‌ای مورد تأکید قرار گرفته است. به طور کلی جرم محصول کنترل اجتماعی غیر رسمی ضعیف و توان ضعیف برای بسیج چنین منابع خارجی رسمی به عنوان عوامل تقویت‌کننده قانون است و در این میان به نقش باز دارنده‌ی سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی نیز می‌توان اشاره داشت. شبکه‌هایی که می‌توانند زمینه‌ی لازم را برای حصول منزلت و عزت نفس در نزد کنش‌گران اجتماعی فراهم آورند که این خود منجر به تعمیق پیوند آن‌ها با اجتماع گسترده‌تر شده و بر کاهش جرم موثر است. فلذا سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر میزان فعالیت مجرمانه در یک اجتماع در نظر گرفت. هم‌چنین به نظر می‌رسد که سرمایه اجتماعی در تعیین احتمال روی آوردن افراد خاص به رفتار مجرمانه نقش بازی می‌کند. از سوی دیگر سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند نگرش مثبتی نسبت به سازمان‌های مجری قانون در ذهن افراد ایجاد کند. به ویژه به این دلیل که عملکرد پلیس و سایر نهادها، در جایی که شبکه‌ها قوی هستند و سطوح همبستگی هنجاری بالا است موثرتر است.

در چند دهه‌ی اخیر دیدگاه‌های نظری و تجربی علوم اجتماعی بر نقش و سهم سازه سرمایه اجتماعی در تبیین و پیشگیری از جرم تأکید فراوانی داشته است. در نوشته‌های مربوط به آسیب‌شناسی اجتماعی و جرم‌شناسی اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی به مثابه نیروی کنترل‌کننده‌ی اجتماعی و نیز نوعی دارایی که نشان از غنای تعلقات اجتماعی دارد مورد توجه قرار می‌گیرد. از سوی دیگر امروزه پیشگیری و سرکوبی را نمی‌توان از هم جدا نمود. حتی کسانی که طرفدار قلمرو محدود سیاست جنایی هستند به طور مستقیم این دو موضوع را می‌پذیرند؛ زیرا برای آنان سرکوبی زمانی داخل در موضوع سیاست جنایی می‌گردد که در جهت پیشگیری از تکرار جرم باشد. برخی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی توجه به عوامل سلبی و ایجابی نظم و وفاق اجتماعی را همواره به عنوان مساله‌ای بنیادی برای این علوم تعریف کرده‌اند و بخش قابل‌اعتنایی از تلاش نظری و تجربی را صرف واکاوی و تبیین این مساله داشته‌اند. به طور کلی فقدان سرمایه اجتماعی موجب عدم مشارکت اجتماعی و زندگی مثبت و مناسب می‌شود که به

تبع آن در قیاس فردی، بستری برای ورود به عرضه ناهنجاری های اجتماعی و جرم می شود. سرمایه ی اجتماعی به واسطه ی کارکرد کنترلی، جامعه پذیری، مشارکتی و پیوستگی اجتماعی در جلوگیری از ارتکاب به جرم تاثیر گذاری خود را نشان می دهد^۱.

بیان مسئله

پیشگیری در یک معنای عام، عبارت است از تمامی اقداماتی که از وقوع بزه جلوگیری می کند. به عقیده شرمن، هر رویدادی که اعمال شود و نتیجه آن نشان دهد که از نرخ بزهکاری کاسته شده، می تواند پیشگیرانه قلمداد شود. بر مبنای این تعریف شرمن، عده ای پیشگیری را اعم از پیشگیری کیفری (پیشگیری از جرم از طریق اعمال مجازات ها) و پیشگیری غیرکیفری دانسته اند.^۲ عده ای دیگر از جرم شناسان (نظیر گسن) با نقد سرکوبی و غیرپیشگیرانه دانستن آن، پیشگیری را به معنایی خاص تعریف می کنند: مجموعه اقدامات غیرکیفری که هدف غایی آن منحصرأ یا به صورت جزئی محدود کردن دامنه ارتکاب جرم و غیرممکن، دشوار و کم کردن احتمال وقوع جرم باشد. در همین راستا، یک محقق کانادایی در سال ۱۹۹۸ تعریف پیشگیری را دارای سه مولفه زیر دانست:

۱. هدف اصلی آن تأثیرگذاری بر یکی از عوامل فرایند کیفری است؛
۲. بعد جمعی دارد (پیشگیری در یک محله خاص یا ...)
۳. شامل اقدام پیشگیرانه غیرقهرآمیز و غیرکیفری است.

پیشگیری مجموعه اقدامات و تدابیر غیر قهر آمیز است که با هدف خاص مهار بزهکاری، کاهش احتمال و وخامت جرم پیرامون علل جرایم اتخاذ می شود. در این تعریف اقدام پیشگیرانه اقدام غیر قهرآمیزی است که بر عوامل جرم زا اعمال می شود. در واقع پیشگیری مستلزم آن است که ابتدا علت شناسی اولیه از جرم صورت بگیرد. ماده (۱) لایحه پیشگیری از جرم نیز تعریف نسبتاً جامعی از پیشگیری ارائه کرده است: «پیش بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از بین بردن یا کاهش آن، پیشگیری از جرم است». در مورد انواع پیشگیری تقسیم بندی های متفاوتی از منظرهای مختلف صورت گرفته است. این تقسیم بندی ها

^۱ فوکویاما، فرانسیس؛ پایان نظم سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه ی غلام عباس توسلی، انتشارات حکایت قلم نوین، تهران، چاپ ششم، ۱۳۹۲

^۲ نجفی ابرند آبادی، حسینعلی، پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی، مجله امنیت، سال پنجم شماره ۲۱ و ۲۲، ۱۳۸۰

فراتر از تقسیم بندی های صرف نظری هستند و به جنبه های متنوع مداخلات پیش گیرانه اشاره دارند.

مطابق معیار زمان مداخله، به دو گونه کنشی (قبل از ارتکاب جرم) و واکنشی (پس از ارتکاب جرم)، بر اساس معیار سطح مداخله به سه دسته نخستین (برای همه افراد)، دومین (برای افراد آسیب پذیر) و سومین (برای افرادی که مرتکب جرم شده اند)، مطابق معیار قلمرو مداخله به دو دسته عمومی (با تمرکز به عوامل عمومی جرم) و اختصاصی (با تمرکز بر علل اختصاصی جرم)، بر اساس معیار سازمان مداخله کننده به سه گونه اجتماعی (نهادهای دولتی و غیر دولتی فعال در مسائل اجتماعی)، انتظامی (نهاد پلیس) و قضایی (مراجع رسیدگی کننده به جرم) و مطابق نوع مداخله به کیفری (از طریق ساز و کارهای نظام عدالت کیفری) و غیر کیفری (از طریق ساز و کارهای خارج از نظام عدالت کیفری) دسته بندی می شود.

سطوح مداخله پیشگیرانه:

به طور کلی برنامه های پیشگیرانه در سه سطح قابلیت اجرا دارند. "برانتینگام" و "فست" از جرم شناسانی بودند که با الگو گرفتن از الگوهای بهداشت عمومی، به سنخ شناسی پیشگیری از جرم در سه سطح زیر پرداختند:

۱- پیشگیری نخستین:

این پیشگیری شامل آگاه ساختن محیط و اجتماعات عمومی نسبت به خطرات احتمالی بروز جرم است؛ پیش از آنکه اساساً جرمی بوجود آمده باشد.

۲- پیشگیری مرحله دوم:

پیشگیری دومین شامل انجام اقداماتی برای افراد یا محیط هایی است که به دلیل دارا بودن برخی تمایلات و ویژگی ها، در معرض خطر بزهکاری تشخیص داده شده اند.

۳- پیشگیری مرحله سوم:

این پیشگیری ناظر به باز رخداد جرم است و با کانون توجه قرار دادن مجرمان، بزه دیدگان و یا محل های ارتکاب جرم، از تکرار بزه جلوگیری می کند.

پیشگیری کیفری:

پیشگیری کیفری که بر مبنای ارائه تعریفی عام از پیشگیری می‌تواند یکی از انواع پیشگیری به حساب آید (دیدگاهی که کمتر مورد پذیرش جرم‌شناسان است)، از طریق وضع کیفر و ویژگی‌های اربابی و بازدارنده آن می‌کوشد تا از یک سو نسبت به مجرم امکان تکرار جرم را از بین ببرد و از سوی دیگر با تأکید بر ویژگی‌های اربابی کیفر، انگیزه مجرمان احتمالی را برای ارتکاب جرم کاهش دهد. بازدارندگی یکی از مفاهیم اساسی در پیشگیری کیفری است؛ به این معنا که مجازات‌ها باید به گونه‌ای وضع شوند که مانع ارتکاب مجدد جرم شوند. گذشته از مفاهیم کلیدی مجازات و بازدارندگی، فوریت و دقت شناسایی، تعقیب و دستگیری نیز از اهمیت بسیاری در پیشگیری کیفری برخوردار است. در واقع به مانند پیشگیری موقعیت مدار در اینجا نیز فرض اصلی، حسابگر بودن مجرم است. تعقیب و مجازات باید به گونه‌ای باشد که مجرم حسابگر را به این نتیجه برساند که منافع حاصل از ارتکاب جرم، به دلیل شدت، دقت و سرعت واکنش کیفری، از ریسک بسیار بالایی برخوردار است. سنگینی کفه ریسک، می‌تواند عاملی باشد برای چشم‌پوشی مجرم از منافع احتمالی کفه دیگر ترازو.

۱- پیشگیری موقعیت مدار:

برنامه‌ها و اقدامات پیشگیرانه را (از منظر پیشگیری به معنای خاص) به طور کلی می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: پیشگیری موقعیت مدار (یا وضعی) و پیشگیری اجتماعی. هر دو قسم پیشگیری می‌توانند در هر سه سطحی که پیشتر گفته شد، استقرار یابند. پیشگیری وضعی (موقعیت مدار)، به معنای ایجاد تغییرات «در اوضاع و احوال خاصی است که انسان متعارف در آن ممکن است مرتکب جرم شود». منظور از انسان متعارف در تعریف فوق، آن است که انسان علی‌القاعده موجودی حسابگر است. این موجود حسابگر زمانی که در موقعیت مناسب ارتکاب جرم قرار می‌گیرد، دست به حسابگری زده و سود و زیان حاصل از ارتکاب جرم را در ذهن خود ارزیابی می‌کند. بنابراین هرگونه تغییرات ایجاد شده در موقعیت جرم‌زا که بتواند محاسبات این موجود حسابگر را به سمت عدم ارتکاب جرم پیش ببرد، پیشگیری وضعی به حساب می‌آید. پیشگیری موقعیت مدار با تسلط بر محیط و شرایط پیرامون جرم (وضعیت مشرف بر جرم) در صدد آن است تا از طریق کاهش جذابیت آماج و جاذبه زدایی از آن و نیز افزودن خطر شناسایی و احتمال دستگیری بزهکار (به طور کلی نامناسب جلوه دادن وضعیت پیش جنایی)، آمار جرایم

را مهار کند. کاهش موقعیت از منظر پیشگیری موقعیت مدار می‌تواند به یکی از سه شکل زیر باشد^۱:

۱. گسترش و افزایش اقدامات لازم برای ارتکاب جرم با دشوار ساختن آماج جرم (به گونه ای که مجرمین برای ارتکاب جرم مجبور باشند هزینه و دشواری بیشتری متحمل شوند)؛
۲. افزایش خطر قابل درک برای مجرم در مورد احتمال زیاد دستگیری و مجازات؛
۳. کاهش منافع قابل پیش بینی جرم.

۲- پیشگیری اجتماعی:

پیشگیری اجتماعی برخلاف پیشگیری وضعی که بر موقعیت جرم زا تمرکز دارد، به مجرم احتمالی و محیط پیرامون او می‌پردازد. پیشگیری اجتماعی خود به دو بخش رشد مدار و جمعی تقسیم می‌شود. در پیشگیری اجتماعی، تقویت سازوکارهای خودکنترلی (با موانع اخلاقی) از یک سو و آموختن مهارت های اجتماعی برای تعامل با دیگران از سوی دیگر، به نوجوانان آموزش داده می‌شود. این نوع پیشگیری، با هدف قراردادن اصلاح فرد و جامعه، منجر به جلوگیری از جرم به صورت پایدار و همیشگی می‌شود. این نوع از پیشگیری، برخلاف پیشگیری وضعی (که بزه دیده مدار و سیبل مدار است)، مجرم مدار و فرد مدار است. فرد در ارتباط با محیط پیرامون خود متشکل از خانواده، مدرسه، گروه های همسالان، ساختارهای محلی و... فرآیند جامعه پذیری را طی می‌کند. در صورتی که هر یک از این محیط ها، کارکرد خود را به درستی انجام ندهد و یا نقش سازنده آن، تبدیل به نقشی مخرب و منحرفانه شود، مداخله پیشگیرانه اجتماعی می‌تواند نقش آفرینی کرده و ساز و کارهای مخرب را ترمیم سازد. بدین ترتیب «انحراف» زود هنگام و «قابل ترمیم» دوران کودکی به جرم استقرار یافته و (در بعضی مواقع) درونی شده ی دوران بزرگسالی تبدیل نمی‌شود.

^۱ گوسن ریموند؛ رابطه کنترل بزهکاری و پیشگیری وضعی؛ ترجمه حسینعلی نجفی ابرند آبادی مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۹

۳- پیشگیری رشد مدار:

برنامه‌های رشد مدار در صدد شناسایی عوامل خطرناک بزهکاری هستند تا با شناسایی آن‌ها، مانع رشد این عوامل در کودکان و نوجوانان شود و آنان را مرتکب انحراف و سپس جرم کند. پیشگیری رشد مدار بیش از آنکه در پی ارائه آموزش‌های کلی و عمومی در مورد پیشگیری از جرم به مردم باشد، بر گروه‌هایی از جوانان که عوامل خطر بزهکاری در آن‌ها شناسایی شده و در معرض خطر ارتکاب جرم هستند، تمرکز دارد (پیشگیری مرحله دوم به جای پیشگیری مرحله اول). پیشگیری رشد مدار در صدد شناسایی موارد زیر است:

۱. عوامل خطری که می‌تواند نشانه روی آوردن به بزهکاری در آینده باشد؛
۲. عوامل حمایتی که می‌تواند احتمال ارتکاب جرم را کاهش دهد؛
۳. عوامل قطع‌کننده که می‌تواند نوجوانان یا جوانان را از استمرار فعالیت منحرفانه و یا مجرمانه منصرف سازد (ترک تکرار جرم).

در نظام‌های توسعه یافته کنترل جرم در یک پروسه زمانی دراز مدت، مطالعاتی تحت عنوان دوره‌های جنایی بر روی نوجوانان منحرف یا جوانان بزهکار صورت می‌گیرد که در آن شیوه‌ی زندگی این افراد در طول سال‌های پس از ارتکاب بزه یا انحراف مورد مطالعه قرار می‌گیرد. به این ترتیب، پس از گذشت ۱۵ یا ۲۰ سال، زمانی که این افراد به سنین میان‌سالی می‌رسند، مشخص می‌شود که:

- آیا انحراف دوران جوانی، آن‌ها را به ارتکاب جرم در میان‌سالی کشانیده یا خیر؟
 - چند درصد این افراد از ارتکاب جرم دست کشیده‌اند؟
 - چند درصد به طور اتفاقی و چند درصد به طور حرفه‌ای به ارتکاب جرم پرداخته‌اند؟
- پاسخ به این سوالات با شناسایی دو دسته از عوامل همراه است: عوامل خطر (چه عواملی منجر به تکرار جرم و استمرار رویه مجرمانه شد) و عوامل حمایتی (چه عواملی منجر به قطع ارتکاب جرم شد).
- به عنوان مثال: مطالعه دوره‌های جنایی نشان خواهد داد که عواملی نظیر ازدواج، اشتغال، استفاده یا عدم استفاده از مواد مخدر و یا مواد الکلی و... چه تأثیری بر استمرار یا قطع جرم داشته است.

شناسایی عوامل خطر و حمایتی در دوره های جنایی، امکان مداخله زود هنگام نسبت به کودکان و نوجوانان منحرف (یا در معرض خطر) را فراهم می کند تا برای جلوگیری از ارتکاب جرم آنان، از الگوهای پیشگیری اجتماعی استفاده شود.

پیشگیری جامعه مدار: در ابتدای بحث از پیشگیری جامعه مدار باید گفت که مرز میان این نوع با پیشگیری رشد مدار کاملاً محسوس و مشخص نیست. از نظر برخی پیشگیری رشد مدار همان پیشگیری جامعه مدار است که ناظر به قشر خاصی (اطفال) است. این در حالی است که پیشگیری اجتماعی تمام افراد را مد نظر قرار می‌دهد. به طور کلی می توان گفت منظور از پیشگیری جامعه مدار، خنثی کردن عوامل جرم‌زایی است که در محیط به وجود آمده‌اند.

سرمایه اجتماعی و پیشگیری از جرم:

افراد انسانی موجوداتی اجتماعی هستند که در اجتماعات با یکدیگر پیوند پیدا می کنند و مجموعه ای از ارزش ها و قواعد را به منظور ارتباط با یکدیگر خلق می کنند. این ارزش ها و قواعد، طبیعی نیستند بلکه باید از طریق جامعه و برای جامعه خلق شوند تا جامعه به مکانی مدنی برای زندگی تبدیل شود. هر چند که افراد زندگی شان را آزادانه انتخاب می کنند و برخوردار از حقوق فردی هستند اما تمامی این ها در یک متن اجتماعی شکل و معنا پیدا می - کنند. سرمایه اجتماعی در معنای گسترده خود به عنوان مجموعه ای از قواعد، هنجارها، تعلقات، داد و ستد و اعتماد محاط شده در روابط اجتماعی، ساختار های اجتماعی و ترتیبات نهادی جامعه ای تعریف شده است که افراد را قادر به تحقق اهداف فردی و اجتماعی شان می‌سازد. سرمایه اجتماعی مفهومی همگن نیست، بلکه در بردارنده ی عناصر اجتماعی متعددی است که کنش فردی و جمعی را تسهیل می کند.

کلمن، بورديو و ديگر عالمان اجتماعي نوشته هاي قابل اعتبائي را در خصوص سرمايه اجتماعي فراهم و ارائه کرده اند. هر چند که تبیین معتبری از روابط اجتماعی، آن چه که به نظر آن ها سرمایه اجتماعی را تشکیل می دهد، ارائه نداده‌اند. اگر در پی فهم سرمایه باشیم لازم است آن چه را که موجودات انسانی می خواهند، فهم کنیم. موجودات انسانی چه می خواهند؟ برای فهم این موضوع، باید ماهیت انسان را فهم کرد. هدف غایی رفتار همه ی موجودات انسانی باز تولید موفقیت است. سرمایه چیزی است که به ما در جهت کسب اهداف و غایات کمک می کند.

سرمایه اجتماعی از دیدگاه روان‌شناسی تکاملی هر نوع رابطه اجتماعی مستقیم یا غیرمستقیمی است که به فرد کمک می‌کند تا باز تولید موفقیت خود را به حداکثر برساند.^۱

سرمایه اجتماعی، ذخیره و انباشتی از ارزش‌های مشترک جامعه است. "پاتنام" شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد را سرمایه اجتماعی تعریف می‌کند که مشارکت‌کنندگان را قادر به همکاری و مساعی مشترک موثر برای نیل به اهداف مشترک می‌سازد. ارزش‌ها و هنجارها ارزیاب نظم اجتماعی هستند و تمامی جوامع باید برخوردار از میزانی از نظم اجتماعی باشند وگرنه دچار اضمحلال و نابودی می‌شوند. برای تحقق و توسعه نظم اجتماعی سه ساز و کار لازم است:

۱. ساز و کار اجبار: استفاده از پلیس و زندان؛

۲. ساز و کار سود انگارانه: مشوق‌های اقتصادی، هزینه عمومی، کارهای زیر بنایی و غیره؛

۳. ساز و کارهای هنجاری: بهره‌گیری از ارزش‌ها و آموزش اخلاقی.^۲

جامعه‌ای که متکی به ساز و کارهای اجباری برای حفظ نظم اجتماعی است، جامعه‌ای فاقد اعتماد بوده و در برخورداری از آزادی نقصان دارد. تعداد زیاد افسران پلیس، مودیان مالیاتی و... دلالت بر نارسایی در نظم اخلاقی دارد. سرمایه اجتماعی با فراهم ساختن زمینه نظارت و کنترل اجتماعی غیر اقتدار آمیز بر فرد و جامعه پذیر ساختن وی از مجرای احترام به عرف، سنت‌ها، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، از یک سو به معنا دار ساختن زندگی اجتماعی برای فرد و زمینه‌سازی مشارکت مثبت و فعال وی در زندگی اجتماعی می‌پردازد و از سوی دیگر از جهت پیامدهای جمعی و عمومی، موجب سلامت کلی جامعه، پایداری و ثبات اجتماعی می‌شود. به نظر می‌رسد در محله‌هایی جرم افزایش می‌یابد که بیشتر افراد یکدیگر را به خوبی نمی‌شناسند، نظارت بر گروه‌های هم‌سالان در پایین‌ترین سطح خود قرار دارد و تعهد مدنی (از جمله تعهد به نظام اجرای قانون) ضعیف است. به هر حال، بعضی محققین بر این اعتقادند که سرمایه اجتماعی می‌تواند در مرحله‌ای زودتر یا به عرصه‌گذار و اعتماد و اعتبار لازم را در اختیار افراد قرار دهد. برای مثال با منع نوجوانان از تشکیل گروه‌های خطرناک خیابانی یا مصرف مواد مخدر، می‌توان مانع خروج آن‌ها از حوزه رفتارهای قابل قبول شد. شبکه‌های

^۱ کلمن، جیمز؛ نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی؛ ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، انتشارات شیرازه؛ تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۹.

^۲ Graycar, A., crime and social capital, Melbourne, Australian institute of criminology 1999

قوی می‌توانند زمینه‌ی لازم جهت حصول شان و عزت نفس را برای جوانان فراهم آورند که این مساله منجر به تعمیق پیوند آن‌ها با اجتماع گسترده‌تر شده و تاثیر ویژه‌ای بر کاهش احتمال جرم‌های خشونت‌آمیز دارد.^۱

پیشگیری چند نهادی از جرم:

با توجه به این که فرایند پیشگیری از جرم یک فرایند پیچیده و سخت می‌باشد برای تسهیل در این امر بهتر است از چندین نهاد برای این مقوله استفاده شود. از آن جایی که آثار جرم به کل وارد شده و تمامی سطوح جامعه را شامل می‌شود فلذا برای پیشگیری از جرم نیز باید تمامی نهادها در این موضوع دخالت داشته باشند. پیشگیری همه‌جانبه از جرم همکاری همه‌جانبه‌ی تمامی نهادها را می‌طلبد فلذا برای یک جامعه‌ی مطلوب از نظر سطح پیشگیری از جرم باید نهادهای مختلف در جامعه در این امر مهم دخیل باشند. رویکرد مشارکتی در پیشگیری از جرم یکی از بخش‌های اصلی سیاست‌گذاری کشورها در زمینه‌ی پیشگیری از جرم است. این رویکرد در دهه ۸۰ میلادی در انگلستان شکل گرفت. با توسعه رویکردهای مدیریتی، رویکرد پیشگیری از جرم تقویت گردید.^۲

پیشگیری چند نهادی از جرم عبارت است از واگذاری محلی پیشگیری از جرم با مشارکت نهادهای مختلف از جمله نهادهای قانونی و برخی از نهادهای اجتماعی و متولی امور فرهنگی، کسب و کارهای خصوصی و هم‌زمان اجرای اقداماتی عمومی مانند: طرح‌های نظارتی، کنترلی، فرهنگ‌سازی و... به عبارت دیگر مداخلات چند نهادی که رویکردی از بالا به پایین است به دنبال این است تا با مشارکت دادن نهادهای مختلف و اجرای طرح‌های عمومی در قالب اقداماتی چون مبارزه با علل ریشه‌ای جرم اعم از حمایت از خانواده، آموزش و پرورش، برنامه‌های پیش‌دبستانی، ایجاد اشتغال، برنامه‌های صدا و سیما، امور تبلیغاتی در روزنامه‌ها و جراید و... کاهش فرصت‌های مجرمانه و مبارزه با جرائم خاص و نیز حمایت از بزه‌دیدگان و کاهش ترس از جرم از ارتکاب جرم پیشگیری نماید. به عبارت دیگر این رویکرد بر این نکته تاکید دارد که آموزش و پرورش، فعالیت‌های اجتماعی، خدمات رفاهی و بهداشتی، تبلیغ در روزنامه‌ها و مطبوعات امور پلیسی و پیشگیری انتظامی همگی در زنجیره پیشگیری از جرم نقش مهمی ایفا

^۱ فیلدا؛ جان؛ سرمایه اجتماعی؛ ترجمه غلام رضا غفاری و حسین رضایی؛ انتشارات کویر؛ تهران؛ ۱۳۹۱

^۲ Home office (1999) partner ship in crime prevention, london

می‌کنند. کنترل و پیشگیری از جرم در جوامع صنعتی و پیشرفته به صورت چند نهادی است.^۱ بدین گونه که سهمی مشخص برای هر سازمان و نهاد در نظر گرفته شده و هر نهاد ملزم به انجام وظیفه‌ی محول شده می‌باشد. البته در مورد کارایی و اثر بخشی این رویکرد تردیدی وجود دارد. از طرف دیگر ترکیب روش‌های پیشگیری اجتماعی و وضعی موجب نامشخص شدن نقش بازیگران می‌شود که می‌طلبد نقش دستگاه‌ها به صورت دقیق و مدون مشخص گردد. میزان موفقیت این رویکرد به برنامه ریزی و مدیریت مناسب و میزان اعتماد حکومت به نهادها و عوامل بستگی دارد.

مدل‌های موجود در ارتباط بین نهادها

روابط بین نهادها اشکال مختلفی دارد که به آن‌ها به صورت مختصر و کوتاه پرداخته می‌شود:^۲
الف) مدل ارتباطی^۳: این مدل در جایی است که نهادها تشخیص می‌دهند باید در ارتباط با یکدیگر نقش ایفا کنند ولی این مدل از سطح ارتباط و تماس صرف فراتر نمی‌رود. این ارتباط می‌تواند یک طرفه، دو طرفه و یا شامل تبادل اطلاعات به صورت جزئی یا کلی باشد.
ب) مدل مشارکتی^۴: این مدل در جایی است که نهادها، مرزها و هویت میان خود را حفظ می‌کند. اما توافق می‌کنند تا در رابطه با مساله مشترک تعریف شده، فعالیت نمایند. این مدل متضمن فعالیت مشترک و متقابل است و در بردارنده‌ی یک نهاد یا بیشتر باشد که توافق می‌کنند تا درباره‌ی مساله‌ی دست به اقداماتی بزنند.
ج) مدل هماهنگی^۵: در این مدل نهادها به صورت سازمان یافته و سیستماتیک با یکدیگر کار می‌کنند. آن‌ها مرزهای بین نهادها را تعریف می‌کنند اما نهادها می‌توانند منابع خود را روی هم بگذارند تا در مورد مساله مشترک مورد توافق مبارزه نمایند.

¹ Sampson, A. Smith, D., Blagg, H. (2008), Crime localities and multi agency approach British Journal of Criminology vol 28, no. 6.

^۲ محسنی، منوچهر (۱۳۸۹). بررسی آگاهی‌ها، نگرش و رفتارهایی اجتماعی - فرهنگی ایران، دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی.

³ Communication model

⁴ Co-operation model

⁵ Co-ordination model

د (مدل فدراسیونی^۱: در این مدل نهادها، تمایزات سازمانی خود را حفظ می‌کنند، اما در بعضی از نگرانی‌های اصلی با یکدیگر شریک و سهیم می‌شوند و خدمات ترکیبی انجام می‌دهند.

ه (مدل تلفیقی^۲: در این مدل نهادها کاملاً در یکدیگر ادغام می‌شوند و از یکدیگر غیر قابل هستند.

در رابطه با جمله‌ی تعریف شده مشترک نهادها منابع خود را روی هم گذاشته و یک منبع جمعی مشترک ایجاد می‌کنند.

مراحل اجرای یک برنامه‌ی پیشگیری چند نهادی:

برای انجام و اجرای یک برنامه‌ی پیشگیری چند نهادی مراحل زیر باید انجام شود که عبارت‌اند از:

۱. تعریف مساله:

الف (تهیه نیم رخ جنایی منطقه

ب (جمع‌آوری اطلاعات

ج (مشورت

د (تحلیل

ه (مرور رویه‌ها و خط‌مشی‌ها

۲. تصمیم‌گیری در مورد این که چه کاری باید انجام شود:

الف (تعیین اولویت‌ها

ب (ارزیابی گزینه‌ها

ج (آماده‌کردن طرح عملیاتی

۳. اجرای برنامه:

الف (طرح اجرایی

ب (تهیه منابع

ج (اقدام کردن

د (نظارت بر پیشرفت

¹ Federation model

² Merer model

۴. ارزیابی :

الف) ارزیابی برنامه

ب) بازبینی و مرور برنامه

حال به طور مختصر به ارائه روش کار جهت پیشگیری چند نهادی پرداخته می شود:

الف) ایجاد مشارکت:

اولین اقدام جهت ایجاد یک گروه چند نهادی، تشویق به ایجاد مشارکت از سوی تمام سازمان‌ها و نهادها است. یعنی در ایجاد گروه باید تمام سازمان‌ها (مقامات دولتی محلی، پلیس، ساکنان مراکز تجاری و کسب و کارها، دپارتمان‌های دولتی که ارائه کننده ی خدمات اجتماعی هستند - مانند مراکز بهداشتی و آموزش و پرورش - شهروندان خصوصی و...) دارای نماینده باشند.

البته با توجه به این که چند نهادی قرار است چه استراتژی‌هایی را برای پیشگیری از جرم در پیش بگیرد و کدام دسته از این استراتژی‌ها (وضعی یا اجتماعی) غالب هستند، ترکیب گروه می تواند متفاوت باشد.

مشارکت نباید بسیار وسیع و گسترده باشد، گستردگی گروه مانع از کارایی گروه خواهد شد، وجود ۱۰ تا ۲۰ عضو مناسب است. وجود رهبری و مدیریت گروه بسیار موثر است. مدیر گروه باید فردی باشد که مورد قبول همه باشد و سایر اعضا را نیز تشویق به فعالیت نماید. مشارکت اعضا باید آزاد و گروه محل برخورد آرای متفاوت در مورد مسائل و راه حل‌های آن باشد، ولی در عین حال باید دیدگاه و زمینه‌ای مشترک برای فعالیت وجود داشته باشد. مشارکت نیازمند وجود منابع است. کارمندان، فضا و تجهیزات اداری و ارتباطی برای فعالیت نیز باید فراهم باشد.

ب) عضو گیری و انتخاب اعضا: عضو گیری، انتخاب اعضا و نحوه ی مشارکت منوط به وسعت و منطقه ی مورد تمرکز است. عضو گیری می تواند از طریق فراخوان و تبلیغات گروه‌های متمایل برای همکاری باشد.

ج) تهیه ی منشور: بعد از انتخاب اعضا باید منشوری تهیه شود و اهداف گروه و سایر موارد برای مشارکت در آن مشخص شود.

د) تعریف مساله: در ابتدای امر گروه باید مساله را تعریف و علل آن را تعیین کند. هم چنین باید مشخص کند که چه کسانی متاثر از این مشکلات هستند. این امر به انتخاب یک راهبرد اثر بخش برای پیشگیری از جرم کمک می کند. با استفاده از آمار می توان مشکل اصلی، منطقه ی

مورد نظر و اولویت‌ها را تعیین کرد. در این مرحله ضروری است که پروفایل (نیم رخ) جرم منطقه‌ی مورد نظر مشخص شود.

(و) تعیین منطقه‌ی مورد نظر: قبل از تعیین مشکل و مساله باید مرزهای منطقه‌ی مورد نظر مشخص شود و همچنین مشخص شود قلمرو اقدامات انجام شده در کدام مناطق خواهد بود. (ه) جمع‌آوری اطلاعات: در این مرحله باید با تلاش، از منطقه‌ی تعیین شده اطلاعاتی جمع‌آوری شود تا بتوان پروفایل جنایی (نیم رخ جنایی) منطقه را تشریح کرد. در جمع‌آوری اطلاعات می‌توان هم از روش‌های کمی و هم از روش‌های کیفی استفاده کرد. در روش کمی از اطلاعات آماری موجود استفاده می‌شود و در اطلاعات کیفی می‌توان با استفاده از نظر سنجی یا مصاحبه با افراد کلیدی و پلیس و ساکنان، از وضعیت منطقه اطلاعاتی حاصل کرد. پروفایل جنایی منطقه باید شامل جرایمی که در منطقه رواج دارد و هویت مجرمان و بزه دیدگان باشد؛ علاوه بر این باید شامل اطلاعاتی از دموگرافی منطقه، مبنی بر جمعیت، سن، جنسیت، قومیت و... باشد. اطلاعات باید در زمانی معقول که بیشتر از ۲ ماه نباشد جمع‌آوری شود.

(ی) تفسیر اطلاعات: بعد از تهیه‌ی نیم رخ جنایی از منطقه‌ی مورد تمرکز باید این اطلاعات را تفسیر کرد. این تفسیر در سه بخش، توصیف منطقه (اندازه، منطقه، جوامع و مجله‌ها، میزان جمعیت و ترکیب آن‌ها) و معضل جرم انجام می‌شود.

در تفسیر مفصل جرم باید سطح و نوع جرایم گزارش شده، روند جرایم و مقایسه آن با سایر مناطق مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر این باید زمان و مکان ارتکاب جرم، بزه دیدگان و شرایطی که وقوع جرم را تشویق می‌کنند نیز بررسی شود. در ضمن باید از فعالیت و اقدامات پیش‌گیرنده و اثر بخشی آن‌ها نیز توصیفی به عمل آید.

(ن) اولویت‌بندی کردن مشکل: بعد از انجام مراحل فوق و تحلیل مساله باید مسائل موجود را اولویت‌بندی کرد. این اولویت‌بندی با توجه بر شدت و وخامت تاثیر جرم و تاثیر کلی آن، تکرار و دفعات وقوع جرم، راه‌حل‌های شناخته شده و در دسترس برای کاهش وقوع جرم باشد.

(و) تعیین راه‌حل‌های احتمالی ممکن: در تعیین این راه‌حل‌ها باید در ابتدا تصویر واضحی از جرم در محله داشت. در این رابطه می‌توان از اطلاعات سایر مناطق و راهبرد‌هایی که آن‌ها برای پیشگیری از جرم استفاده کرده‌اند استفاده کرد. در انتخاب راهبردها باید هم به اقدامات وضعی و هم اقدامات اجتماعی توجه داشت. در اجزای راهبرد‌ها باید سعی شود تا از تمام نهادها

و مهارت‌ها و تخصص‌های آن استفاده شود. پیدا کردن راه حل مناسب برای پیشگیری از جرم منوط به علت‌شناسی دقیق از جرم است (کلدی، ۱۳۹۱).

ضرورت مشارکت همگانی در پیشگیری از جرم از منظر مردم سمنان:

پیشگیری از جرم مقوله‌ای است که همگان به اهمیت آن اذعان داشته‌اند و آن را در ثبات امنیت در سطح جامعه از مباحثی اساسی می‌دانند. یکی از بسترهایی که زمینه‌ی بروز جرم و ناامنی را برای مردم در سطح جامعه پدید می‌آورد بحث چهارشنبه آخر سال که به مراسم چهارشنبه سوری معروف شده است می‌باشد. با توجه به رویکرد چند نهادی از جرم که در مباحث قبلی بدان اشاره شد و همچنین مزایای پیشگیری اجتماعی و کنترل اجتماعی جرم، بر آن شدیم تا نظر جامعه و مردم را خصوصاً ضرورت پیشگیری از جرم و هم‌چنین این که چه دستگاه‌هایی باید به پیشگیری از جرم بپردازند بدانیم. فلذا با تهیه‌ی پرسشنامه‌ای سعی شده تا به این مقوله پرداخته شود، به منظور سنجش نظرات مردمی در خصوص برگزاری مراسم چهارشنبه سوری اقدام به نظر سنجی از ۱۵۰ شهروند سمنانی شده است که یافته‌های این نظر سنجی ارائه گردیده است.

جدول ۱: سن جنسیت پاسخگویان

بیشتر از ۳۵ سال	۳۱ تا ۳۵ سال	۲۶ تا ۳۰ سال	۲۱ تا ۲۵ سال	زیر ۲۰ سال	متاهل	مجرد	زن	مرد
%۳۱	%۱۱	%۲۱	%۲۱	%۱۶	%۶۳	%۳۷	%۵۰	%۵۰

جدول ۲: تحصیلات و شغل پاسخگویان

سایر	کاسب	خانه‌دار	آزاد	کارگر	کارمند	دانشجو	محصل	بیکار	فوق لیسانس و بالاتر	لیسانس	فوق دیپلم	دیپلم	زیر دیپلم
%۲	%۱۰	%۱۴	%۲۰	%۵	%۲۲	%۱۶	%۹	%۱۲	%۲	%۹	%۱۳	۵۶ %	۲۰ %

در پاسخ به این سوال که «اجرای مراسم چهارشنبه سوری تا چه حد ضرورت دارد؟» ۵۱٪ گزینه زیاد - ۱۹٪ درصد گزینه متوسط - ۳۰٪ گزینه کم و خیلی کم را برگزیدند. در پاسخ به این سوال که «تا چه حد شما در منزل از خطرات چهارشنبه سوری با یک دیگر صحبت می‌کنید؟» ۷۳٪ زیاد - ۲۰٪ متوسط - ۷٪ گزینه کم و خیلی کم را برگزیدند. این بدین معناست که بیش از ۷۰ درصد از خانواده‌ها ضعف احساس نگرانی از به خطر افتادن جان فرزندان‌شان در تلاش برای آگاه‌سازی و پیش‌گیری از خطرات احتمالی مراسم چهارشنبه آخر سال و مراقبت از فرزندان هستند.

در پاسخ به این سوال که «به نظر شما تا چه حد مردم به خصوص قشر جوان از خطرات این مراسم آگاهی دارند؟» ۶۵٪ زیاد و خیلی زیاد - ۲۴٪ در حد متوسط - ۱۱٪ کم و خیلی کم را انتخاب نمودند.

از نظر پاسخگویان بیشترین افرادی که تمایل به برگزاری مراسم چهارشنبه آخر سال دارند بدین گونه است؟ ۵۸٪ افراد زیر ۲۰ سال - افراد ۲۰ تا ۳۰ سال ۱۰٪ - افراد بالای ۳۰ سال ۲٪ - ۳۰٪ پاسخگویان نیز بر این اعتقادند که همه‌ی افراد مایل به برگزاری مراسم چهارشنبه آخر سال می‌باشند.

در پاسخ به این سوال که «هشدارهای ایمنی و انتظامی در چه حد در کاهش بروز خطرات موثر می‌باشند؟» این گونه پاسخ دادند: ۷۴٪ زیاد و خیلی زیاد - ۱۸٪ متوسط - ۸٪ کم در برخورد با متخلفین و افرادی که اقدام به تهیه و توزیع مواد منفجره و محترقه دست‌ساز می‌نمایند، ۷۸ درصد پاسخگویان برخورد انتظامی، دستگیری و تحویل به مراجع قضایی و ۱۷ درصد برخورد ارشادی و دادن هشدار و تذکر را موثر می‌دانستند.

تمامی پاسخ‌گویان آماده همکاری با نیروی انتظامی برای کنترل فرزندان خود در این مراسم بوده‌اند. ۴۴ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد، ۱۶ درصد در حد متوسط و ۱۲ درصد در حد کم و خیلی کم آماده همکاری با نیروی انتظامی برای دادن تذکر به متخلفین بوده‌اند. ۳ درصد نیز حاضر به همکاری نبوده‌اند. ۵۱ درصد پاسخ‌گویان در حد زیاد و خیلی زیاد، ۹ درصد در حد متوسط و ۲۲ درصد در حد کم و خیلی کم آماده همکاری با نیروی انتظامی برای معرفی مراکز تولید و توزیع مواد محترقه بوده‌اند. سایر افراد حاضر به معرفی این گونه مراکز نبوده‌اند.

۸۴ درصد از پاسخ‌گویان در حد خیلی زیاد، ۱۴ درصد در حد زیاد و ۲ درصد در حد متوسط نقش خانواده را در پیشگیری از حوادث چهارشنبه آخر سال موثر می‌دانستند. ۷۶ درصد از پاسخ‌گویان نقش آموزش و پرورش در پیشگیری از حوادث چهارشنبه آخر سال را در حد زیاد و خیلی زیاد ۱۹ درصد در حد متوسط و ۵ درصد در حد کم و خیلی کم عنوان نمودند. ۹۵ درصد از پاسخ‌گویان نقش صدا و سیما در پیشگیری از حوادث چهارشنبه آخر سال را خیلی زیاد و زیاد و ۵ درصد در حد متوسط عنوان نمودند. ۷۷ درصد از پاسخ‌گویان نقش مطبوعات از پیشگیری از حوادث چهارشنبه آخر سال را در حد زیاد و خیلی زیاد، ۲۰ درصد در حد متوسط و ۳ درصد در حد کم ارزیابی نمودند. ۹۳ درصد از پاسخ‌گویان نقش نیروی انتظامی در پیشگیری از حوادث چهارشنبه آخر سال را در حد زیاد و خیلی زیاد، ۶ درصد در حد متوسط و ۱ درصد در حد کم ارزیابی نمودند. در مجموع از پاسخ‌های فوق می‌توان نتیجه گرفت که از نظر پاسخ‌گویان پس از صدا و سیما مهم‌ترین نهاد در پیشگیری از حوادث چهارشنبه آخر سال به ترتیب نیروی انتظامی و خانواده‌ها می‌باشند. ۷۷ درصد پاسخ‌گویان نحوه اطلاع‌رسانی و آموزش همگانی نیروی انتظامی را در ارتباط با پیشگیری از چهارشنبه آخر سال در حد خیلی خوب و خوب، ۱۶ درصد در حد متوسط و ۷ درصد در حد ضعیف ارزیابی نمودند. از نظر ۷۷ درصد پاسخ‌گویان، عملکرد نیروی انتظامی در برقراری نظم و امنیت در شب چهارشنبه آخر سال در حد خیلی خوب و خوب، از نظر ۲۰ درصد در حد متوسط و از نظر ۳ درصد در حد ضعیف بوده است.^۱

تجزیه و تحلیل نظر سنجی انجام شده

با توجه به نظر سنجی انجام شده در بین مردم مشخص گردید که ۱۰۰٪ به پیشگیری از جرم معتقد بوده و به این امر اعتقاد دارند. از طرفی با توجه به نوع پاسخگویی شهروندان تمامی افراد معتقد به پیشگیری اجتماعی و چند نهادی از جرم می‌باشند. از آنجایی که پاسخ‌گویان صدا و سیما، خانواده، پلیس و مطبوعات را در امر پیشگیری از جرائم، دخیل می‌دانند، مشخص گردید که کنترل اجتماعی از نظر مردم و شهروندان نیز بسیار موثر تر می‌باشد. از آنجایی که به

^۱ معاونت اجتماعی نیروی انتظامی فا ایتان سمنان؛ پژوهش انجام شده در خصوص مراسم چهارشنبه سوری، اسفند ۹۲

مباحث پیشگیری انتظامی که توسط پلیس انجام می‌شود پرداخته شد در بخش آتی به بحث پیشگیری از جرائم توسط صدا و سیما و رسانه پرداخته می‌شود.

نقش صدا و سیما و تلویزیون در پیشگیری اجتماعی از جرم:

پیشگیری اجتماعی یعنی مداخله در محیط اجتماعی عمومی و شخصی فرد، محیط اجتماعی مانند: محیط‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی که نسبت به همه مشترک است و محیط اجتماعی شخصی که خاص خود فرد است همانند: محله، خانواده و غیره. پیشگیری اجتماعی ریشه‌های بزهکاری را نشانه می‌گیرد و مانع از شکل‌گیری علل بزهکاری می‌گردد. بدین ترتیب که پس از شناسایی و تعیین علل اجتماعی ارتکاب بزه، اقدام به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به منظور از بین بردن این علل و اصلاح آنها می‌نماید، تا از این طریق از ایجاد تمایلات و انگیزه‌های مجرمانه در افراد جامعه جلوگیری نماید. بنابراین شیوه‌های پیشگیری اجتماعی بیشترین تمرکز را بر روی برنامه‌ها و سیستم‌های تکمیلی دارد که سعی در بهبود وضعیت بهداشت، زندگی خانوادگی، آموزش، مسکن، فرصت‌های شغلی و اوقات فراغت دارد تا با ایجاد محیطی سالم بتواند به هدف ایده‌آل خودمبنی بر حذف یا کاهش جرم دست یابد. پیشگیری اجتماعی به دو نوع تقسیم می‌شود:

۱- پیشگیری اجتماعی جامعه مدار

۲- پیشگیری اجتماعی رشد مدار

منظور از پیشگیری جامعه مدار آن است که اگر در محیط، عوامل جرم‌زا وجود داشت آنها را خنثی‌سازیم. در واقع این نوع پیشگیری، در برگزیده‌ی تدابیر و اقداماتی است که هدف آن کاهش یا حذف علل جرم‌زا در محیط اجتماعی است و دراصل برای تغییر شرایطی که به وقوع بزهکاری در اجتماع محلی و مسکونی کمک می‌نمایند، طراحی می‌گردد. به همین جهت اعمال مدیریت مناسب نسبت به عوامل محیطی که به نوبه‌ی خود فرصت‌های مناسب را برای ارتکاب جرم ایجاد می‌نمایند، از سیاست‌های پیشگیری اجتماعی مدار است.

دانشمندان معتقدند هرگونه تغییری که در شرایط و مقتضیات محیط اجتماعی به وجود بیاید، مستقیماً بر روی فرد اثر می‌گذارد و به‌جرایم مختلف شکل می‌دهد، یا آنها را از بین می‌برد. جرم‌شناسی، واکنش‌های یک فرد ناسازگار را نتیجه‌ی شرایط نابهنجار وی می‌داند، بنابراین اگر

شرایط محیط مساعد و سالم باشد، رفتارها بهنجار است. در غیر این صورت، ناسازگاری افراد به هیچ وجه غیرمنتظره نمی‌باشد.

با توجه به اینکه انسان از زمان تولد تا لحظه مرگ، محیط‌های مختلفی را تجربه می‌کند و در تعامل با این محیط‌ها معقول می‌گردد، می‌توان با بهبود شرایط زندگی در یک محیط معین به طور مستقیم بر کاهش بزهکاری تأثیر گذاشت. این بهبود شرایط مستلزم تغییر اوضاع و احوال اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی محیط و از جمله مبارزه با فقر، حاشیه‌نشینی، زاغه‌نشینی، بیکاری، بیماری، بی‌سوادی، بی‌خانمانی، جهل و نادانی است، که طبیعتاً امری ساده نخواهد بود. منظور از پیشگیری رشد مدار آن است که اگر طفل به دلیلی از خود مظاهر بزهکاری نشان داد با مداخله به هنگام بر وی و محیط پیرامون وی، جلوی بزهکار شدن وی را در آینده بگیریم. پیشگیری رشد مدار به دلیل اهمیت دوران رشد طفل و نقش محیط در پیشگیری از بزهکار از ارزش زیادی برخوردار است. با عنایت به موارد فوق، رسانه جمعی در جهان امروز چه در ابعاد مکتوب و چه در بعد صوتی و تصویری با ارائه الگوهای سازنده و یا مخرب برای کودکان و نوجوانان، برنامه‌های آموزشی مثبت و منفی، فضاسازی و تفهیم و تبیین مبانی و مفاهیم در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... با معرفی اعمال و افکار به عنوان هنجار و یاسد هنجار، نقش مهمی هم در عرصه پیشگیری رشد مدار و هم جامعه مدار، ایفا می‌نماید. نقش رسانه‌های همگانی در انتقال آموزه‌های زندگی جمعی به مخاطبان، مورد تصدیق نظریه‌پردازان علوم اجتماعی قرار دارد.

صاحب نظران و پژوهشگران جرم‌شناسی نیز به نوبه خود با تبیین نظری یا بررسی موردی رابطه جرم و رسانه، از دو منظر جرم‌خیزی یا پیشگیری از وقوع جرم به این موضوع پرداخته‌اند. در واقع رسانه یک عامل با تاثیر و کارکرد دوگانه است و چنان چاقوئی است که گاه در جریان یک عمل جراحی، ابزاری است نجات بخش و یا در طی یک درگیری وسیله ایست برای وقوع یک جنایت و قضاوت در خصوص این امر یعنی کارکرد رسانه بستگی به مدیران مجموعه، منابع تامین هزینه و اساساً هدف از تاسیس آن دارد. لذا بررسی این امر دارای ابعاد بسیار گسترده ایست که سخن گفتن از آن در مجال چند برگ مقاله نمی‌گنجد. از سوی دیگر دامنه تعریف رسانه یعنی ابزاری برای انتقال اطلاعات و مفاهیم و پیام‌ها و همچنین داخلی یا خارجی بودن آن نیز وسیع بوده و نیازمند یک کنکاش ریشه‌ای است. از طرفی با وقوع انقلاب الکترونیکی و پیشرفت روز افزون تکنولوژی ارتباطات، ضمن اینکه دریافت تصاویر شبکه‌های تلویزیون جهانی

از طریق ماهواره در سراسر جهان امکان‌پذیر شده، قابلیت فعالیت جهانی کلیه رسانه‌ها با اتصال به شبکه اینترنت نیز فراهم شده است؛ بنابراین مسائل جدیدی در حوزه رابطه جرم و رسانه از منظر دولت ملی پدید آمده است. لذا با توجه به گستردگی بحث و مجال اندک در این فرصت به اختصار صرفاً به نقش تلویزیون به عنوان یک رسانه تصویری در ابعاد جغرافیایی ایران خواهیم پرداخت.

تعبیر دقیق حضرت امام خمینی(ره) که رادیو و تلویزیون را «دانشگاه عمومی» نامید، نشانگر جایگاه مهم و حساس رسانه‌ها در اصلاح و افساد جامعه و نیز اهمیت عملکرد عواملی است که تولید و پخش محتوای رسانه‌ها را به عهده دارند. رسانه‌های جمعی خصوصاً تلویزیون که با حجم زیادی از مخاطبان آن هم از اقشار و سنین مختلف مواجه است، نقش بسیار مهمی در بسترسازی افکار عمومی و تأمین امنیت عمومی و پیشگیری از وقوع جرم ایفا می‌کند. آنچه مسلم است تلویزیون با توجه به توسعه کمی و کیفی که یافته‌اند در عمل می‌تواند هم فرصت و هم تهدیدی برای دوام و قوام امنیت اجتماعی باشد. رسانه‌ها در واقع شکل دهنده افکار عمومی و از طرفی منعکس‌کننده آنها هستند و در یک کلام بر ادراک ما از جهان پیرامون تأثیر می‌گذرانند و در این راستا جهان بینی انسان‌ها به شدت تابع عملکرد رسانه‌ها است. از این رو در دنیای جدید هیچ تصمیمی بدون مشارکت و مشارکت‌آفرینی رسانه‌ها به سامان نمی‌رسد. امروزه رسانه‌های جمعی با کارکردهای مشخص و تعیین شده خود، جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند. ایفای نقش اثرگذار تلویزیون، آن را به عنوان اثرگذارترین عامل نظم، امنیت اجتماعی، وفاق، همبستگی و مشارکت مردمی تبدیل کرده است. همچنین تلویزیون نقش بسیار مهمی در ارائه و اجرای برنامه‌های سیاسی، امنیتی و برانگیختن مشارکت مردمی در تأمین امنیت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم ایفا می‌کند.

تلویزیون در برقراری ارتباط عقلانی و گسترش فضاهای عمومی به همراه تبیین اهمیت و ضرورت یک موضوع نقش بسزایی دارد. بر همین اساس، تلویزیون با پوشش خبری و اطلاع‌رسانی وقایع امنیتی و جنایی به شیوه‌های مطلوب و ارائه برنامه‌های آموزشی مناسب درخصوص ضرورت امنیت اجتماعی در جامعه نقش اساسی ایفا می‌نماید. به طور کلی به نظر اینجانب، راه‌های پیشگیری از وقوع جرم به صورت گوناگون امکان‌پذیر است که به چند مورد آن اشاره می‌کنیم:

- ۱) یکی از راه‌های کاهش جرم در جامعه این است که از بزه‌دیدگی افراد جلوگیری کنیم و در کاهش مخاطرات و آسیب‌ها و صدمات به هنگام وقوع جرم، تدابیر ثمر بخشی اتخاذ نماییم.
- ۲) موقعیت‌ها و مکان‌های جرم‌زا و وضعیت‌های مشکوک را شناسایی و به مردم با آگاه‌سازی در مورد اماکن مشکوک و جرم‌خیز هشدار دهیم.
- ۳) اگر چه به موجب قانون کلیه قوانین به محض انتشار در روزنامه رسمی و گذشت پانزده روز از تاریخ انتشار لازم‌الاجرا است و جهل به قانون هم رافع مسئولیت کیفری نمی‌باشد، اما به نظر این تنها یک فرض است و با واقعیت فاصله زیادی دارد، زیرا بسیاری از افراد اطلاع ندارند چه موضوعی جرم است و عمده علت این ناآگاهی، نارسایی و بحث اطلاع‌رسانی است که در این جا می‌توان نقش برجسته رسانه‌ها را در این زمینه مورد توجه قرار داد.
- ۴) رسالت رسانه‌ها ارتقای معلومات عمومی افراد و آموزش عمومی است و آموزش عام و همگانی در جهت جامعه‌پذیری و اجتماعی کردن شهروندان از اهم آنهاست.
- ۵) دولت باید برای رفع این مشکل و پیشگیری از وقوع جرم، طرح آموزش همگانی را با استفاده از رسانه‌های گروهی تدوین و جرم را در مرحله شکل‌گیری در نطفه خفه کند.
- ۶) خبرنگاران می‌توانند مراجع کیفری را از مقدمات جرایم آگاه و باعث شوند که جرم را در مرحله شکل‌گیری خنثی کنند. در این خصوص باز هم نمی‌توان نقش رسانه‌ها و قابلیت‌های مناسبی را که در این زمینه دارند و می‌توانند موقعیت‌های انتخاب جرم را افشا کنند نادیده گرفت.
- ۷) استفاده از آگاهی مردم از رسالت و ارائه پیام‌ها و گزارش‌ها و افشای برخی جرایم نیز از اهم مواردی است که می‌تواند وقوع جرایم را در مراحل ابتدایی برملا کند و موقعیت‌های محل جرم‌زا را خنثی نماید.
- ۸) رسانه‌ها قادرند جنبه‌های ترسانندگی مجازات را برجسته کنند تا همگان دریابند بزهکاران و اشخاصی که مرتکب جرم می‌شوند به سزای اعمال خود خواهند رسید و باز هم مدعی هستیم که خبرنگاران محترم و ارباب جرایم به عنوان زبان‌گویای افراد جامعه در این راستا واقعیت‌ها را به تصویر می‌کشند و خاطیان را شناسایی و رسوا می‌نمایند.
- ۹) معتقدم پیش از نهادینه شدن یک کار سینمایی یا تلویزیونی و بهره‌برداری از ثمره کارشان، یک مشاور حقوقی یا کارشناس علم حقوق و یک جامعه‌شناس آگاه در این زمینه از ابتدا در کنار عوامل و سوژه سازندگان اثر، حضور مستمر داشته باشد که چنانچه فیلمنامه اشکالاتی از لحاظ

مغایرت با قانون و عرف و شرع داشته باشد رفع گردد و گامی در جهت ایجاد جذابیت برداشته شود که متأسفانه هیچ‌گونه تعاملی بین بخش هنری و قضایی به طور وضوح مشاهده نمی‌شود. باید تعامل مذکور به گونه‌ای صورت گیرد تا با رسیدن به نقطه تعادل، جایگاه واقعی پلیس و قضایی در آثار هنری مشخص گردد و رسانه‌های خبری نمی‌توانند در این راه نقش مهمی را ایفا و قبل از قوه به فعل درآمدن جرم، مراجع کیفری را از مقدمات شروع تا شکل‌گیری آن آگاه و باعث شوند که جرم را در مرحله ابتدایی متوقف و عوامل و دست‌اندرکاران را ارشاد و چنان‌چه عمدی در کار باشد رسوا نمایند.

۱۰) رسانه‌ها می‌توانند از مردم، نقل‌قول آنها و گفت و شنودشان استفاده و به راحتی پیام‌ها و گزارش‌های واقعی خود را ارائه کنند و در راستای افشای برخی جرایم، مسئولین امر را یاری دهند و با توجه به اینکه رسانه‌ها، ارباب جراید و خبرنگاران وظیفه خود را در راستای پیشگیری از وقوع جرم به خوبی ایفا می‌کنند.

مردم انتظار دارند به لحظه‌ای از ایثار آنان برسیم که به راحتی نقش فداکاری و رسالت تلاششان را به وضوح لمس کنند، متخلفان احساس امنیت نکنند، برخورد قاطع با تخلف و متخلف سبب می‌شود که زمینه وقوع جرم را در آینده محو و نابود کند و جامعه احساس آسایش و امنیت نماید. همان‌گونه که اشاره شد در نظام حیات اجتماعی اسلام همواره پیشگیری از وقوع جرم مقدم بر اصلاح مجرم است و بر این اساس دارای مبنای عقلانی است و به ضرر قاطع می‌توان گفت برای پیشگیری از وقوع جرم، یک‌پنجم آنچه که برای اعمال مجازات هزینه می‌شود، هزینه نمی‌گردد.

درمان بسیاری از دردهای اجتماعی و پیشگیری بسیاری از بزهکاری‌ها و جرایم اجتماعی جز از طریق انجام خدمات‌رسانی صادقانه، خالصانه و بی‌منت به مردم امکان‌پذیر نیست و برای تحقق این هدف مهم، مشارکت گسترده مردم، عزم ملی تمامی ارکان دولت و آحاد و افراد ملت را می‌طلبد. گرچه اندیشمندان و کارگزاران، نقش رسالت ویژه‌ای را برعهده دارند. شناسایی عوامل تأثیرگذار در پیشگیری از وقوع جرم، شناسایی عوامل و نهادهای مسئول در امر پیشگیری از وقوع جرم و ارزیابی عملکرد آنان، بهره‌وری از تجارب اساتید مبرز علم حقوق، حوزه و دانشگاه و ایجاد ارتباط هرچه بیشتر با آنها، ارتباط مداوم مردم با رسانه‌ها (صداوسیما، مطبوعات، ماهواره، اینترنت و غیره)، همکاری صادقانه با دستگاه قضایی و نیروهای انتظامی اعم از نیروهای زمینی، هوایی و دریایی و در جریان قرار دادن آنها در صورت مشاهده عوامل مشکوک و ناپهنجاری‌های

جامعه از جمله عواملی هستند که پیشگیری از وقوع جرم را در شناسایی عوامل مخرب و جنایتکار تسهیل نموده و آسایش و امنیت جامعه را از لوٹ وجود تبهکارشان نجات خواهد داد و نهایتاً اقدامات پیشگیرانه از جرم سبب خواهد شد که زمینه برای پرورش جنایتکاران حرفه‌ای مساعد نشود، بذر پراکنده جان و بال نگیرد، رشد نکند و کارش به میوه و ثمر دادن منتهی نگردد و هشدار می‌دهم عدم توجه به هر یک از اقدامات پیشگیرانه، زنگ خطری است که در صورت مساعد بودن محیط، جانینان، تبهکاران و جنایتکاران دوباره جان بگیرند و به نیت شوم و اهداف پلید خود ادامه دهند و امنیت جامعه را مختل نمایند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

شروع سال جدید هر ساله با توجه به تهدیدات پیش روی جامعه و هم چنین خلاء های احصا شده از سوی مقام معظم رهبری نامی برای آن سال انتخاب می‌گردد که به نوعی اولویت های کاری دستگاه های اجرایی را تعیین می‌نماید. با شروع سال ۹۳ مقام معظم رهبری سال جدید را به نام سال اقتصاد و فرهنگ با عزم ملی و مدیریت جهادی نام گذاری نمودند. بر همگان فرض و واجب است تا فرامین معظم له را در تمامی زمینه ها به اجرا گذاشته و زمینه های اجرایی آن را فراهم نمایند. بر اساس فرمایشات مقام معظم رهبری، ما در شرایطی قرار داریم که نه تنها از راه عزم ملی و مدیریت جهادی می‌توانیم بر مشکلات موجود فائق آئیم، زیرا تحریم های موجود به گونه ای اعمال شده که تنها از کانال اراده و عزم ملی می‌توان به اهداف والای انقلابی خود نائل گردیم.

در بحث پیشگیری نیز این چنین می‌باشد، بر ماست که در زمینه ی پیشگیری از جرم نیز فرمایشات ایشان را به کار ببندیم و به صورت پایه ای و اصولی سعی در ساخت فرهنگ و ترمیم و باز سازی فرهنگ های نا به جا باشیم. اقتصاد بیمار و فرهنگ های غلط و نادرست از جمله مسائلی بسیار مهم و اساسی است که اگر بگوییم ریشه ی تمامی جرایم است بی راه نگفته ایم. بسیاری از مسائل و جرائم اجتماعی که امروز جامعه ی ما بدان دچار شده است نشأت گرفته از

فرهنگ های غلط و تحریف شده می باشد که به جامعه ی فعلی توسط دشمنان و بد خواهان القا و تحمیل شده است. از سوی دیگر جرائم اقتصادی، فساد مالی و رشوه خواری از جمله ی دیگر جرائمی است که علاوه بر ایجاد و انتشار حس بی اعتمادی به دولت و حکومت، زمینه ساز بسیاری از جرائم می باشد. فلذا ما به عنوان دستگاه انتظامی باید در بحث پیشگیری از جرائم اقتصادی و هم چنین پیشگیری از جرائمی که در فرهنگ های نادرست ریشه دوانیده به وظیفه ای بسیار خطیر و حساس که بر عهده ی ما نهاده شده است به نحو احسن عمل نماییم. در بحث حاضر کنترل اجتماعی و همه جانبه و دخیل کردن کل جامعه و تمامی دستگاه های اجرایی را می توان به عزم ملی تعبیر نمود. بدین معنا که تنها با عزم ملی و همه جانبه ی تمامی دستگاه ها در سطح ملی می توان از تمامی جرائم به خصوص جرائم ذکر شده در فوق پیشگیری نمود.

پیشنهادهای کاربردی:

۱. پیشنهاد می شود با تشکیل کمیته ای که متشکل از پلیس، دستگاه قضایی، صدا و سیما، وزارت فرهنگ و ارشاد، وزارت ارتباطات، وزارت کشور می باشد برای دستگاه های اجرایی سهمی مشخص گردد که هر دستگاه در زمینه ی اجرایی خود به پیشگیری از جرایم موجود بپردازد.
۲. به نظر می رسد که صدا و سیما به لحاظ نوع ارتباطش با مردم و تمامی سطوح جامعه در پیشگیری از جرم نقش بسیار مهم و حیاتی را بازی می کند. بدین گونه که با توجه به برنامه های تبلیغی در کاهش جرائم مثلا جرائم مربوط به حوزه ی راهور چه قدر موفق شده است. فلذا پیشنهاد می شود برنامه های کودک و نوجوان به گونه ای طراحی و ساخته شود که از همان زمان دوران اولیه و کودکی که شخصیت اجتماعی کودکان در حال شکل گیری است باعث جلوگیری از جرائم در آینده گردد.
۳. متأسفانه مشکلی که در بحث پیشگیری از جرائم در حال حاضر مطرح می باشد مقطعی بودن بحث های تبلیغی می باشد، پیشگیری از جرائم در صورتی اثر بخش است که فعالیت های تبلیغی به صورت مستمر و مداوم اجرا شود.
۴. برگزاری کلاس های آگاه سازی برای خانواده ها توسط پلیس می تواند بسیار موثر باشد. اگر چه این کار در حال حاضر اجرا می گردد ولی لازم است شیوه ی اجرای آن دستخوش تغییر گردد. آشنا کردن خانواده ها با جرائم سایبری که در فضای مجازی اتفاق می افتد،

جرائمی که مربوط به حوزه های اجتماعی است در جلوگیری خانواده ها از به دام افتادن فرزندانشان بسیار موثر می باشد.

۵. پیشنهاد می گردد وزارت آموزش و پرورش در همکاری نزدیک با پلیس و دستگاه های قضایی اقدام به برگزاری کارگاهی عملی نماید که در این کارگاه دانش آموزان دبیرستانی یک دوره ی ۱۰ روزه ی تحصیل خود را در داگاه ها بگذرانند تا از نزدیک با پرونده های تشکیل شده آشنا و خود تجربه گر این موضوع باشند که برای جرائم چه مجازاتی در نظر گرفته می شود. تجربه نشان داده است که دیدن و تجربه کردن آثار برخی از جرائم در کاهش بروز جرائم بسیار موثر می باشد. لمس کردن یک موضوع و یک مجازات (شلاق، اعدام، دیه، حبس و...) می تواند زنگ های خطر بسیاری را برای جوانان به صدا در آورد.

۶. صفحه ی حوادث روزنامه ها یکی از ابزارهای است که می تواند در بحث پیشگیری از جرم بسیار موثر باشد. مطبوعات با ارائه ی گزارشاتی از نتیجه ی پرونده ها و آثار برخی از جرائم برای طیف های متنوع و گسترده از جامعه می توانند در پیشگیری از ارتکاب جرائم موثر باشند.

۷. سرگرم نمودن جوانان و نوجوانان در فعالیت های خاص فرهنگی مانند: تئاتر، موسیقی و همچنین شاد بودن و پرداخت هزینه ورزشی به صورت رایگان می تواند سبب جذب قشر جوان به این فعالیت ها گردد. پرداخت این هزینه از سوی دولت سبب کاهش هزینه های دولت در سایر بخش ها می شود. علت عدم اقبال این فعالیت ها در استقبال جوانان بعضا هزینه های بالایی است که جهت ارائه این خدمات دریافت می گردد.

۸. یکی از راه های القاء فرهنگ غلط و نادرست در کشور، نفوذ ماهواره ها در خانواده ها می باشد. به گونه ای که نوع لباس پوشیدن هنر پیشه ها در برنامه های ماهواره نیز در نوع لباس پوشیدن جوانان ما موثر می باشد. در این جاست که صدا و سیما با ساخت برنامه های جذاب، فیلم های سینمایی دیدنی و به طور کلی برنامه هایی که جوانان را از تماشای ماهواره بی نیاز سازد باید در ساختن برنامه ها کوشا باشد.

فهرست منابع

- ابرندی آبادی، حسینعلی (۱۳۸۰). پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی، مجله امنیت سال پنجم شماره ۲۱ و ۲۲.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۹۲). پایان نظم؛ سرمایه‌ی اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلام عباس توسلی، تهران: انتشارات حکایت قلم نوین، چاپ ششم.
- فیلد، جان (۱۳۹۱). سرمایه‌ی اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی، تهران: انتشارات کویر.
- کلدی، علیرضا (۱۳۹۱). انحراف، جرم و پیشگیری، فصل‌نامه رفاه اجتماعی، شماره ۸ و ۹ تهران.
- کلمن، جیمز (۱۳۸۹). نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی، ترجمه افشین خاکباز و حسن چویان، تهران: انتشارات شیرازه، چاپ دوم.
- گسن، ریموند (بی‌تا). رابطه کنترل بزهکاری و پیشگیری وضعی، ترجمه حسینعلی نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی شماره ۱۹.
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۹). بررسی آگاهی‌ها، نگرش و رفتارهای اجتماعی فرهنگی ایران چاپ دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی.
- معاونت اجتماعی فا استان سمنان، پژوهش انجام شده در خصوص چهارشنبه آخر سال اسفند ۱۳۹۲.
- نامگی، ایوب (۱۳۸۸). پیشگیری از جرم در ساختار نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی رویکرد چند نهادی، مجموعه مقالات همایش پیشگیری از جرم معاونت آموزش ناجا.
- Carwford a crime perevention and community sufety the oxford hardward of criminology 4th edition 2007.
- Graycar a crime and social capital meibourne Australian institute of criminologys 1999.
- Home office partner shipim crime perevention condun 1999.
- Sampson a smith o blagg a crime localities and malti agency approach British sournal criminology vol 2 no 6 1999.